

ספר משלי פרק ג

- (א) בְּנֵי תוֹרָתִי אֵל תִּשְׁכַּח וּמִצּוֹתַי יִצַר לְבָבְךָ:
 (ב) כִּי אֶרְךָ יָמִים וּשְׁנוֹת חַיִּים וְשְׁלוֹם יוֹסִיפוּ לָךְ:
 (ג) חֶסֶד וְאַמֶּת אֵל יַעֲזֹבְךָ קִשְׁרִים עַל גְּרָגְרוֹתֶיךָ כְּתָבָם עַל לוּחַ לְבָבְךָ:
 (ד) וּמִצָּא חֵן וְשָׁכַל טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:
 (ה) בְּטַח אֵל יִדְוֶד בְּכָל לְבָבְךָ וְאֵל בִּינְתְּךָ אֵל תִּשְׁעֶן:
 (ו) בְּכָל דְּרָכֶיךָ דַּעְהוּ וְהוּא יִישַׁר אַרְחֹתֶיךָ:
 (ז) אֵל תִּהְיֶה חָכֵם בְּעֵינֶיךָ יָרָא אֶת יְדוֹד וְסוּר מֵרָע:
 (ח) רַפְאוֹת תִּהְיֶה לְשֵׁרְךָ וְשִׁקּוּי לְעִצְמוֹתֶיךָ:
 (ט) כִּבֵּד אֶת יְדוֹד מֵהוֹנֶךָ וּמֵרֵאשִׁית כָּל תְּבוּאֹתֶיךָ:
 (י) וַיִּמְלְאוּ אֶסְמֶיךָ שְׁבַע וּתִירוֹשׁ יִקְבִּיךָ יִפְרְצוּ:
 (יא) מוֹסֵר יְדוֹד בְּנֵי אֵל תִּמְאָס וְאֵל תִּקַּץ בְּתוֹכְכֶתוֹ:
 (יב) כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהָב יְדוֹד יוֹכִיחַ וּכְאֵב אֶת בֶּן יִרְצֶה:
 (יג) אֲשֶׁרִי אָדָם מִצָּא חֲכָמָה וְאָדָם יִפִּיק תְּבוּנָה:
 (יד) כִּי טוֹב סִחְרָה מִסִּחַר כֶּסֶף וּמִחֲרוֹץ תְּבוּאֹתָהּ:
 (טו) יִקְרָה הִיא מִפְּנִיִּים {מִפְּנִינִים} וְכָל חִפְצֶיךָ לֹא יִשׁוּוּ בָּהּ:
 (טז) אֶרְךָ יָמִים בִּימִינָהּ בְּשִׂמְאוּלָּהּ עֶשֶׂר וְכָבוֹד:
 (יז) דְּרָכֶיךָ דְּרָכֵי נְעִם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שְׁלוֹם:
 (יח) עֵץ חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכִּיחַ מְאֹשֶׁר:

ביאור הגר"א - משלי פרק ג פסוק טו

יקרה היא מפנינים כי דרך האדם לרדוף לקנות דבר מחמת ב' דברים:
 או מחמת שהוא דבר יקר ואינו בנמצא כלל, כגון אבנים טובות ומרגליות וזהו לכבודו;
 או מחמת שהוא צריך לזה מאוד כמו תבואה וכדומה.
 וזהו שאומר שצריך לרדוף אחר התורה מאוד כי מגדר היוקר היא יקר אף מפנינים שהם
 יקרים מכל דבר בעולם. ומגדר הצורך כל חפצים לא ישוו בה, כי לזה צורך יותר מכל
 דבר שהיא חייך וגו' ומה יש יותר צורך מחיים.
 והוא נגד ב' דברים הנ"ל שהוא כסף ותבואה שהם נגד חו"ב
 וכאן הוא דעת שהוא כלול משניהם והבן:

מסכת הוריות דף יג עמוד א

מתני' כהן קודם ללוי לוי לישראל ישראל לממזר וממזר לנתין ונתין לגר וגר לעבד
 משוחרר. אימתי בזמן שכולם שוים אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ
 ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ.

גמ': כהן קודם ללוי שנאמר [דברי הימים א' כג] בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים לוי קודם לישראל שנאמר [דברים י'] בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי (מתוך) וגו' ישראל קודם לממזר שזה מיוחס וזה אינו מיוחס ממזר קודם לנתין זה בא מטפה כשרה וזה בא מטפה פסולה נתין קודם לגר זה גדל עמנו בקדושה וזה לא גדל עמנו בקדושה גר קודם לעבד משוחרר זה היה בכלל ארור וזה לא היה בכלל ארור.

אימתי בזמן שכולן שוין כו' מה"מ א"ר אחא ברבי חנינא דאמר קרא [משלי ג] יקרה היא מפנינים—מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים.

מנחת שי על משלי פרק ג פסוק טו

מפנינים – מפנינים ק', והכתיב מפנינים ודין הוא חד מן מלין דחסרין נו"ן וקריין, ודרשו בבבלי סוף הוריות ובירושלמי פרק הבונה ובמדרש רבה ריש פרשת נשא "יקרה היא מפנינים מכ"ג שנכנס לפני ולפנים." ונראה לי דדרשו תחלה יו"ד קדמאה אדלקמיה דהוי מפני ובתר הכי דרשו יו"ד תנינא אדבתריה דהוי מפני והיינו דאמר יקרה היא מכ"ג שנכנס לפני ולפנים. וקרוב לזה ראיתי אח"כ במסורת הברית הגדול והנאני¹:

תלמוד ירושלמי סוף מסכת הוריות

אילין דבר פזי ודבר הושעיה הוו עלין ושאלין בשלמיה דנשייא בכל יום והוון אילין דרבי הושעיה עלין קדמאי.
 אזלון אילין דבר פזי ואיתחתנון בנשיאותא
 אתון בעון מיעול קדמאי,
 אתון ושאלון לרבי אימי: והקמות את המשכן כמשפטו וכי יש משפט לעצים אלא אי זה קרש זכה לינתן בצפון יינתן בצפון בדרום יינתן בדרום.
 תרתין זרעין בציפריין בלווטייא ופגנייא, הוו עלין ושאלין בשלמיה דנשייא בכל יום והוון בלווטייא עלין קדמאי ונפקין קדמאי.
 אזלון פגנייא וזכוון לאורייתא
 אתון בען מיעול לקדמאי,
 אישתאלת לרבי שמעון בן לקיש
 שאלה רבי שמעון בן לקיש לרבי יוחנן,
 עאל רבי יוחנן ודרשה בבית מדרשא דר' בנייה אפילו ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ.

1. אור שמח הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה ב: שנאמר (משלי ג, טו) יקרה היא מפנינים. נ"ב. הכתיב מפנינים, לכן דרש לפני ולפנים. ועייין עוד בערוך השולחן יורה דעה סימן רמו סעיף ב: ואמרו חז"ל בריש סוטה [ד' ב] ובשלהי הוריות [י"ג א] יקרה היא מפנינים יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים ע"ש והדרש הזה מוכרח הוא מפני דהכתיב הוא מפנינים והקרי הוא מפנינים.

סברין מימר ליפדות ולהחיות ולכסות-הא לישיבה לא.
 אמר רבי אבון אף לישיבה.
 ומה טעמא יקרה היא מפנינים ואפילו מזה שהוא נכנס לפני לפנים.
 [הירושלמי הזה הובא גם בר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף לז עמוד א]

בית הבחירה למאירי מסכת יומא דף עא עמוד ב

וכן ראוי להם לכבד ת"ח על כל שאר בני אדם אפי' מכהן גדול אם לא היה כהן גדול תלמיד חכם, כמו שאמרו יקרה היא מפנינים יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני לפנים ודרך הערה אמרו כאן על מה שאמרו במשנתנו שמלוין היו אותו עד ביתו מעשה בכ"ג אחד שהיה יוצא מבית המקדש הווי קא אזלי כולי עלמא בתריה, כד חזיוה לשמעיה ואבטליון דהווי קא אתו שבוך לדידיה ואזלי בתר שמעיה ואבטליון² לסוף אתו לאפטורי מיניה אמר ייתון בני עממיא לשלם ואמר זה כמקנא על שמעיה ואבטליון שהיו גרים ובאים מבני בניו של סנחריב כמו שהוזכר במסכת גיטין נ"ז ב', ואמרו לו ייתון בני עממיא לשלם דעבדי עובדוהי דאהרן כלומר שהם רודפי שלום ובעלי מדות ולא ייתון בני אהרן לשלם דלא עבדין עובדוהי דאהרן, כלומר שהם קנתרנים ומקנאים על כבוד זולתם ומספרים בגנות תלמידי חכמים:

שו"ת משיב דבר חלק ב סימן מז

והנה במס' הוריות תנן להחיות ולכסות ולהוציא מבית השבי, דכהן קודם ללוי כו' אבל אם היה ממזר ת"ח וכה"ג ע"ה ממזר ת"ח קודם לכה"ג ע"ה,

2. מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק א משנה י: ויש לתמוה, למה קראוהו אבטליון לשון ביטול, ואעפ"י שיש שמות שאין אנחנו מבינים מאי זה מוצא הם כגון, אנטיגנוס ונתאי וכיוצא בהם, אפשר שהיו מלשון יון, אבל אבטליון הוא לשון ביטול, והוא גנאי לכנות כן גר צדק שהיה אב בית דין של ישראל. ונראה שפירוש זה השם הוא, אב קטנים, כי הקטנים נקראים טליי בלשון תלמוד, כד הווי מטליין טליי, וטליית' בפרק הספינה [בבא בתרא צא ב], ליתו טליי וטליית' בפרק חרש [יבמות קיד א], ובראשון ממגילה [ה ב], כד הוינא טלייא, וכן במדרש קהלת [רבה פרשה ג ד"ה ד"א עת] טליי ילדים, טליי שטיי, קטנים שוטים. וכן במדרש חזית [שיהש"ר פרשה ח ג ד"ה רבנן פטרי] ובראשון מסנהדרין נצחו טלייא, וכן בפרק ואלו נאמריין [סוטה לג א] וירושלמי דיבמות [פי"ב הל"ו יב - ד] היא טלייא והוא סיב ר"ל קטנים כמו הטלאים שהם קטני הכבשים. ותרגום ירושלמי [בבראשית לג יג] הילדים הרכים, טליין טלייא חטיין. ולפי שהוא אב בית דין קראוהו אבטליון, כלומר אבי קטנים. שכן אמרו בפרק השולח [גיטין לז א] ובפרק שור שנגח ארבעה וחמשה, [בבא קמא לז א] רבן גמליאל ובית דינו, אביהם של יתומים הוא. וכן אפוטרופוס, בלשון רומי, הוא אבי קטנים, פוס בלשונם, הוא קטנים, פאטיר, הוא אב. וכן אמרו [ב"ר וילנא, פרשה צג י ד"ה ויתן את], וישמני לאב [בראשית מה ת], פטרוין. אם כן אפוטרופוס, ר"ל, אבי קטנים. וכן הוא פירוש אבטליון, אבי קטנים לפי שהיה אב"ד.

ומפרש בגמרא משום דכתיב יקרה היא מפנינים, יקרה היא מכה"ג שנכנס לפני ולפנים, ובירושלמי אית סברין מימר לפדות ולהחיות ולכסות הא לשיבה לא, אמר ר' אבין אף לשיבה, מה טעם יקרה היא מפנינים אפילו מזה שנכנס לפני ולפנים, משמע דלענין להחיות ולהוציא משבי ולכסות א"צ לדרשה זו אלא לשיבה, ולא כתלמוד דילן,

ויש להבין א"כ מאי טעמא דת"ח קודם, ונראה דהירושלמי מפרש כל הני דתנן הוא נוגע לפקו"נ, וא"כ הא דת"ח קודם הוא משום דרבים צריכים לו, משא"כ כה"ג ע"ה אם ימות יבא אחר במקומו, אבל ת"ח שמת אין לנו כיוצא בו כמבואר בהוריות (דף י"ג א'), אבל לשיבה שאינו אלא לכבוד, ס"ד דכה"ג קודם שהרי חובה לכבדו משום דכתיב וקדשתו,

מש"ה צריכין אנו לדרשה זו דיקרה היא מפנינים, והכי מוכח דעת הירושלמי דכסות יש בו פקו"נ, דאי' שם עד כדון בשניהם להחיות ולהחיות או זה לכסות וזה לכסות, הרי שהיה זה להחיות וזה לכסות, נשמענה מן הדא דמר ריב"ל בשם ר"ח ב"א כסות אשת חבר וחיי עם הארץ, כסות אשת חבר קודם לחיי ע"ה,

וע"כ מיירי דיש בכסות ספק פקוח נפש, אבל תלמוד דילן מפרש לכסות הוא רק לכבוד, מש"ה מפרש מקרא, ולמדנו מזה דת"ח קודם משום שני טעמים, חדא דתועלתו מרובה לרבים, שנית משום דמחויבים הם להוקירו משום כבוד התורה:

ריקאנטי שמות כט

מדרש רות [זוהר חדש פ"ב ע"א] אמר רבי יוסי ב"ר יהודה אמר ר' יוחנן מאי דכתיב [משלי ג', ט"ו] יקרה היא מפנינים וכל חפצין לא ישוו בה, אלא אפילו ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ המשמש לפני ולפנים, דהואיל ואינו קורא בתורה אין עבודתו עבודה ואין מקבלים עליה שכר, ועליה כתיב [שם י"ט, ב'] גם בלא דעת נפש לא טוב, כהן גדול שאינו יודע עיקר עבודה אין עבודתו עבודה.

וא"ר יהודה ומנלן דכהן גדול צריך להיות תלמיד חכם, שנאמר [מלאכי ב', ז'] כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך י"י צבא-ות הוא.

פתח ואמר צו את אהרן ואת בניו לאמר [ויקרא ו', ב'], אהרן ובניו מצווין שאר כהנים אינן מצווין? אלא כל כהן שאינו יודע עיקר העבודה כאהרן ובניו אינו מצווה, ואם עבד עבודתו אינה עבודה, דהא במה מתכוין כשאינו יודע,

הכי אמר רבי חייא אמר רבי יצחק כהנים לויים וישראלים מעכבין את הקרבן, עיקרא דקרבן כהן צריך לכוונא שמא קדישא ולסדרא ביה דרגין עילאין ולייחדא כולא בייחודא

שלים למיהוי עילאין ותתאין ברעותא בכוונא דלהון,
 והכי א"ר חייא א"ר יצחק מאי דכתיב [שם א', ט'] אשה ריח ניחוח ליי, אלא לקבל
 תלתא דרגין אילין,

אשה לקבל דא לויים דממנן על השיר ולארמא קלא, והווי מסיטרא דאשא וכוונין כגוונא
 ניגונא וחדוה דשיר, ומגו כך כל זמנא דהוה סליק על דוכן בחור דאיהו גבור ושלחובא
 דאשא תקיף ביה לארמא קלא בנעימו דניגונא איהו כשר לעבודה, כיון דאתחלש
 שלהובא דבחרותא דיליה וגומריין דנורא מתדעכין בגויה הוא דאתחלש תוקפיה וקלא
 שרא לאתברא, כדין כתיב [במדבר ח', כ"ה] ומבן חמישים שנה ישוב מצבא העבודה
 וגו', ופסול לעבודה, ומכאן ולהלן [שם כ"ו] ושרת את אחיו באהל מועד לשמור משמרת
 ועבודה לא יעבוד, משמרת דרקייע, אוף ה"נ כיון דמנגנין ניגונא קמי מריהון ואיקרוין
 אישים,

והכי שמענא משמיה דרבי דרבי שמעון בן יוחאי דאמר רבי אליעזר, דרגין אילין אית
 מינייהו תרעין דממנן על תרעין לבר, ומנייהו פנימאין לגו, ואינון פנימאין אמרי שירתא
 וסלקין ועיילין בהאי שירתא חמש דרגין עד חמשיין שנין לקבל חמשיין תרעין דיובלא,
 כיון דסלקי תמן נטיל לון רוחא דאשא מלהטא ותבר תוקפייהו, כיון דאתבר תוקפייהו
 דחיין לון ונחתין מאינון דרגין וקיימין לבר ממונין על תרעין, ואילין נטלין חולקיהון
 מתננא דאשא דא דקרבנא בר אינון דנטלי לגו, ובכל יומא ויומא מתחדשן אחרנין וממנן
 על שירתא.

ניחוח, דאיהו נחת רוח לגבוה, לקביל דא כהן דהוא מכוין כגוונא דרעותא דשמא
 קדישא ומייחד ייחודא באתוון רשימין, וכל דרגין נהרן ומתלהטין ונציצי בנציצו עילאה
 מגו דעומקא עילאה טמירא,

ועל דא איצטריך כהנא למיהוי חכימא בחכמה ונאה בסוכלתנו ושפיר בנהירו דאורייתא וזריז
 ופקיח יתיר מכל עלמא, ואם עם הארץ הוא עבודתו לאו עבודה, עליה כתיב [תהלים ה', ו'] לא
 יתיצבו הוללים לנגד עיניך.

הנה לך בביאור כי ג' תיבות אלו שהם אשה ריח ניחוח, הם כנגד כהנים לויים ישראלים.